

механізмів. Внедрення избирательного процессуального кодекса позволит регулировать такие избирательные институты как: правовой статус субъектов избирательного процесса (права, свободы и обязанности), сроки в избирательном процессе, стадии избирательного процесса, списки избирателей, территориальную организацию выборов, порядок регистрации кандидатов, предвыборную агитацию, процедуру голосования, подведение итогов голосования, избирательные споры.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнцова З.В., Унтілова О.С. Поняття та форми безпосередньої демократії // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – 2011. – Том 16. Випуск 15 Правознавство. – С. 6-13.
2. Всеобщая декларация прав человека и гражданина (принята на третьей сессии Генеральной Ассамблеи ООН резолюцией 217 А (III) от 10 декабря 1948 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://un.by/documents/humrights/advoc/hrdeclartext.html>

3. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2011. – № 10-11. – Ст. 73.

4. Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 р. (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 1999. – № 14. – Ст. 81.

5. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 10.07.2010 р. (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2010. – № 35-36. – Ст. 491.

6. Унтілова О.С. Поняття та види виборів в Україні // Матеріали 66-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2011 р., м. Одеса) / ред. кол.: В.І. Труба, І.С. Каззафарова, В.В. Валах, О.О. Нігрєєва. – Одеса: Астропринт, 2011. – С. 138-141.

7. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 р. (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2004. – №36. – Ст. 448.

8. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 р. (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2007. – №20. – Ст. 282.

УДК 347.2/3

ВИЗНАЧЕННЯ «ТВАРИНА» У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Устименко О. А.,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: У статті проаналізовано визначення «тварина» у чинному цивільному законодавстві України. З урахуванням проведеного аналізу, запропоновано визначення тварини як об'єкта цивільних прав.

Ключові слова: тварина, визначення, цивільне законодавство тваринний світ.

Аннотация: В статье проанализировано определение «животное» в действующем гражданском законодательстве Украины. С учетом проведенного анализа, предложено определение животного как объекта гражданских прав.

Ключевые слова: животное, определение, гражданское законодательство, животный мир.

Annotation: This article analyzes the definition of «animal» in the current civil legislation of Ukraine. Given the above analysis, proposed definition of an animal as an object of civil rights.

Key words: animal, definition, civil law, wildlife.

Будь-яке правове явище вимагає надання йому відповідного визначення.

При аналізі статті 180 ЦК України постає закономірне питання про те, які саме біологічні істоти у правовому розумінні підпадають під загальне визначення «тварина як об'єкт цивільних прав». Так, у статті, що розглядається, термін «тварина» застосовано без відповідних уточнень або посилання на інші закони або підзаконні нормативно-правові акти. Порівняння положень вказаної статті з іншими нормами кодексу, у яких згадуються тварини, для розв'язання поставленого питання є малоінформаційним. Зокрема, у статтях 340-342 ЦК України йдеться про загальні питання набуття права власності на бездоглядну домашню тварину; стаття 1187 ЦК України врегульовує особливості відшкодування шкоди, спричиненої дикими

тваринами, що перебувають в утриманні людини, та службовими собаками і собаками бійцівських порід [1]. Інші види або категорії тварин у кодексі не згадуються взагалі, тобто термін «тварина» використовується як узагальнююче поняття.

З біологічної точки зору тварина – це гетеротрофна істота, що має, як правило, здатність до активного пересування та поїдає органічну речовину у вигляді більш чи менш великих часток [2, с. 162]. Окрім цього, до важливих особливостей тварин вчені-біологи відносять активний метаболізм, й, в зв'язку з цим, обмежений ріст тулуба, а також розвиток у процесі еволюції різних функціональних систем органів: дихальної, кровотворної, травної та ін. Внаслідок здатності сприймати подразнення та реагувати на них у тварин сформовані органи чуття, втім, тварини, віднесені до найпростіших, не мають м'язової та нервової систем. У залежності від рівня організації тварин поділяють на одноклітинних та багатоклітинних, хребетних та безхребетних

[3, с. 200]. Тобто, тварині притаманна така характерна риса як можливість змінюватись, набувати інші параметри (ваги, довжини, кольору тощо) упродовж всього циклу життя.

Аналіз положень чинного законодавства та наукової літератури, присвяченої цьому питанню, показує, що сьогодні існує декілька законодавчих тлумачень терміну «тварина». Це, з одного боку, свідчить про актуальність постановленої тематики, а з іншого – про відсутність єдності в процесі його тлумачення. Єдине доктринальне визначення тварини як об'єкта цивільних прав у науковій літературі відсутнє, що в свою чергу може призвести до неоднозначного трактування законодавчого терміну.

Одне з легальних визначень «тварина» наведене у Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [4]. Відповідно до його положень тваринами є «біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові». Але, при цьому не зазначено, що саме мається на увазі під правовою конструкцією «біологічні об'єкти» - чи охоплюються цим визначенням, наприклад, комахи або риби, які також, безумовно, можуть виступати об'єктами цивільних прав.

Згідно визначень, запропонованих природознавцями, фауною вважаються:

1) еволюційно-історично сформована сукупність усіх видів тварин, що живуть чи жили у геологічному минулому на даній території (акваторії);

2) список видів тварин, що мешкають на даній території (акваторії – для водних тварин) [5, с. 548].

У свою чергу, термін «біологічний об'єкт» частіше застосовується у понятійному апараті філософії, а не природознавчої науки. Так, під біологічним об'єктом розуміється будь-який живий організм біосфери [6, с. 94]. У біології більш поширеним є застосування терміну «організм» або «істота». Як зазначає Н.Ф. Реймерс, у природознавчій науці терміном «тварина» охоплюються такі істоти як безхребетні, амфібії, рептилії та птиці [2, с. 162].

Отже, терміном «тварина» в біології охоплюються певне коло істот, до яких відносяться у тому числі риби та птиці, тобто, визначення, надане законодавцем у наведеному нормативно-правовому акті, потребує відповідної кореляції та уточнення.

На законодавчому рівні закріплено ще одне правове визначення тварини, яке дещо відрізняється від вищенаведеного. Зокрема, Законом України «Про ветеринарну медицину» визначено, що тварини – це «савці, свійська птиця, птахи, бджоли, комахи, риби, ракоподібні, моллюски, жаби, амфібії та рептилії» [7]. Втім, безпосередньо дефініція «тварина» як така у цьому нормативно-правовому акті відсутня, розтлумачення визначення зведено до простого перерахування видів тварин, що охоплюються цим терміном.

Аналогічним чином сконструйоване й визначення тварини у Модельному законі СНД про поводження з тваринами, де при визначенні тварини тільки перераховані види тварин: домашні тварини, тварини-компаньйони, тварини, що використовуються у культурно-видовищних заходах, службові тварини, лабораторні тварини, дикі тварини [8]. Звертає на себе увагу те, що у вітчизняному

нормативно-правовому акті перераховані види тварин за біологічним критерієм, а у Модельному законі СНД про поводження з тваринами тварин диференційовано скоріше за їх функціональним призначенням.

Дещо розширеним є визначення тварини, наведене в Угоді, укладеній між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі ветеринарної медицини, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 1786 від 16.11.2002 [9]. Зазначеним нормативно-правовим актом до тварин, окрім категорій тварин, наведених у попередніх законах, віднесені також запліднена ікра, інкубаційні яйця, ембріони тощо. На перший погляд, у відповідності до положень цивільного права, приплід тварини можуть бути віднесені до плодів, тобто прирощення від майна. Втім, зазначене видається спірним з позицій біології, оскільки приплідом в біології визнаються особини, які вже народились [2, с. 356].

Проводячи правові паралелі, можна зазначити, що так само, як не визнається з правових позицій суб'єктом права ненароджена дитина, сумнівним вбачається віднесення означених біологічних одиниць до тварин, що є окремим об'єктом цивільних прав, скоріше – до структурного елемента самої тварини. Додатковим аргументом також можна вважати норми ветеринарно-санітарної конвенції, укладеної між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів № 1975 від 25.12.2002 року. Відповідно до вказаного нормативно-правового акту, ці біологічні об'єкти віднесені до «матеріалів відтворення тварин», а не до тварин [10].

Отже, при конструюванні дефініції «тварина» включення до неї положень про зародкові форми життя видається зайвим.

Твариною Європейською конвенцією про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, прийнятою 18.03.1986 року у Страсбурзі (підписана Україною 15.07.2011 року), визнається будь-яка жива хребетна тварина, що не належить до людського роду, включаючи непаразитуючі та/або відтворюючі личинкові форми, за винятком інших зародкових чи ембріональних форм [11]. У цьому визначенні заслуговує на увагу синтаксичний оборот «що не належить до людського роду», який не знайшов свого віддзеркалення у відповідному визначенні «тварина», наведеному в Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження», де до тварини прирівнюється будь-який біологічний об'єкт, до якого, гіпотетично, може бути віднесена й людина.

Не надано визначення тварини й у Законі України «Про тваринний світ».

Предметом регулювання цього законодавчого акту виступають не «тварини», а «об'єкти тваринного світу», до яких законодавець відносить диких тварин – хордових, у тому числі хребетних (савці, птахи, плазуни, земноводні, риби та ін.), безхребетних (членистоногі, моллюски, голкошкірі) та інших тварин в усьому їх видовому й популяційному різноманітті й на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо); частини диких тварин (роги, шкіра); продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск) [12]. Звідси ж виникає законодамірне питання – чи

можна поставити знак рівняння між термінами «тварина» та «об'єкт тваринного світу»? На перший погляд, здається, що так, адже в обох випадках йдеться про тварин, зокрема, про такий різновид тварин як дикі тварини. Проте, співставляючи наведене з положеннями Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», можна дійти висновку про те, що терміни «тварина» та «об'єкти тваринного світу» мають лише спільні складові частки й не можуть вважатись, відповідно, структурними елементами одне одного (тобто співвідноситись як ціле та частина).

Російська дослідниця Л.О. Белих зауважує, що тваринний світ як об'єкт правового регулювання являє собою сукупність суспільних відносин, що виникають з приводу відповідного правового об'єкту. Саме тут виникають різноманітні суспільні зв'язки, які в науці господарського (підприємницького) права носять назву горизонтальних та вертикальних відносин. Перші є переважно майнові відносини, що регулюються головним чином нормами цивільного права; другі – управлінські, предмет регулювання нормами публічного права (конституційного адміністративного, податкового та ін.). Науковець стверджує, що в сфері правового регулювання суспільних відносин з приводу використання та охорони тваринного світу виникає комплекс соціальних зв'язків, який є однорідним у тому сенсі, що він охоплює вид суспільних відносин, пов'язаних з охороною та використанням тваринного світу [13, с. 11].

Слід зазначити, що неможливим є також прирівняння визначення «об'єкт тваринного світу» визначенню «дика тварина», оскільки наведене законодавче тлумачення є значно ширшим. Як зазначають науковці-фахівці у сфері екологічного права, іноді в юридичній літературі зустрічається означене «звуження» поняття, що є невірним [14, с. 12]. За таких обставин, можливе невірне оперування термінами при врегулюванні цивільних правовідносин, об'єктом яких виступає тварина, що потягне за собою подальшу плутанину. Звісно, аж ніяк не може вважатись твариною, наприклад, продукт життєдіяльності дикої тварини, що з юридичної точки зору вважається об'єктом тваринного світу, отже, відповідно, не можуть бути ототоженні терміни «тварина, як об'єкт цивільних прав», та «об'єкти тваринного світу».

Важко не погодитись у цьому випадку з точкою зору про те, що «...не є об'єктами тваринного світу сільськогосподарські, свійські тварини... Вони є майном, яке належить на праві власності державним, кооперативним, громадським організаціям, громадянам, а тому їх використання та охорона не регулюються Законом України «Про тваринний світ» [15, с. 412]. Деякі дослідники зазначають, що питання врегулювання права власності на об'єкти тваринного світу необхідно вирішувати з урахуванням норм цивільного права. При цьому використання відповідних норм цивільного права при регулюванні питань володіння, користування й розпорядження об'єктами тваринного світу має ґрунтуватись на пріоритеті тих норм, які визначають особливості останніх [16, с. 232-239].

У глосарії Модельного закону СНД про тваринний світ наводиться таке визначення об'єкту

тваринного світу: це організм тваринного походження (дикі тварини) або популяція організмів тваринного походження [17]. Видається більш вдалим застосування саме словосполучення «організм тваринного походження», яке може бути запозичене при конструюванні дефініції «тварина» у цивілістиці.

Загалом, навіть наведений аналіз дефініцій «тварина» дозволяє дійти висновку, що сформулювати загальне та всеохоплююче визначення, яке б було прийнятним для представників усіх галузей науки (в тому числі й звісно, юриспруденції та біології) фактично є неможливим.

Отже, у вітчизняному законодавстві відсутня відповідна норма-дефініція, яка розповсюджується на усіх без виключення тварин і містить чіткі кваліфікуючі ознаки, що дозволили би віднести певну біологічну істоту до категорії тварин – об'єктів цивільних прав у цілому та до об'єкта права власності зокрема. Юридичне визначення тварини не збігається з біологічним визначенням тварини та потребує відповідної кореляції. Окрім цього, з урахуванням особливого статусу тварини як об'єкта цивільних прав, необхідне введення на законодавчому та доктринальному рівнях більш чіткого та розширеного тлумачення термінів «тварина» та «об'єкти тваринного світу».

Пропонуємо таке правове визначення тварини: це живі організми, що не належить до людського роду (у тому числі хребетні, безхребетні, амфібії, рептилії та птаці), та відносяться до фауни: дикі та домашні (у тому числі сільськогосподарські), які поділяються в залежності від сфери та мети їх використання й особливостей утримання, зокрема, на тварин, які використовуються в культурно-масових заходах (зоопаркові, циркові та інші), екзотичних, хутрових, лабораторних, безпритульних, тих, що перебувають в утриманні людини або у стані природної волі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – Ст. 461
2. Реймерс Н. Ф. Популярный биологический словарь. – М., Наука, 1990. – 544 с.
3. Биологический энциклопедический словарь / Гл. ред. М. С. Гиляров; Редкол.: А. А. Баев, Г. Г. Винберг, Г. А. Заварзин и др. – 2-е изд., исправл. – М.: Сов. Энциклопедия, 1986. – 864 с., ил., 30 л. ил.
4. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України // Офіційний вісник України. – 2006. – № 11 (29.03.2006). – Ст. 692
5. Реймерс Н. Ф. Природопользование: Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 676 с.
6. Труфанов С. Н. Грамматика разума. – Самара: Гегель-фонд, 2003. – 624 с.
7. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25 червня 1992 року // Відомості Верховної Ради України, 1992. – № 36. – Ст. 531.
8. Модельний закон СНД про поводження з тваринами // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_i36
9. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі ветеринарної медицини // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_036

10. Ветеринарно-санітарна конвенція між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_050

11. Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_137

12. Закон України «Про тваринний світ» // Офіційний вісник України. – 2002. – № 2 (25.01.2001). – Ст. 47

13. Бельх Л.А. Административно-правовое регулирование охраны и использования животного мира в Российской Федерации. Автореф. дис. 12.00.14. – Екатеринбург, 2005. – 26 с.

14. Григор'єва Т.В. Правове регулювання використання й охорони водних живих ресурсів: дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 // Григор'єва Тетяна Вікторівна. – Х., 2004. – 187 с.

15. Шемшученко Ю.С. (ред.) Екологічне право України. Академічний курс. Підручник. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с.

16. Герасименко Я.О. Правове регулювання охорони й використання тваринного світу // Проблеми законності. – 2009. – № 106. – С. 232-239.

17. Модельний закон СНД про тваринний світ // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_a35

УДК 342.92

СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕТОДУ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ

Чуприна Ю. Ю.,

аспірант кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна

Анотація: У статті розглянуто проблеми, пов'язані з визначенням змісту адміністративно-правового режиму, оскільки його правильне розуміння дає можливість пояснити зміст інших категорій теорії адміністративного права (наприклад, пояснити характерні ознаки адміністративно-правових відносин). Також проаналізовано проблему співвідношення адміністративно-правового методу та адміністративно-правового режиму і запропоновано шляхи її подолання.

Ключові слова: режим, адміністративно-правовий метод, адміністративно-правовий режим.

Анотация: В статье рассмотрены проблемы, связанные с определением содержания административно-правового режима, поскольку правильное его понимание дает возможность объяснить содержание других категорий теории административного права (например, объяснить характерные признаки административно-правовых отношений). Также рассмотрена проблема соотношения административно-правового метода и административно-правового режима и предложены пути ее преодоления.

Ключевые слова: режим, административно-правовой метод, административно-правовой режим.

Annotation: This paper deals with the problems associated with determining the content of administrative-legal regime, as its correct understanding gives you the opportunity to explain the content of the other categories of the theory of administrative law (for example, to explain the characteristics of administrative relations). Also the problem of the relation of administrative and legal method and administrative-legal regime and the ways to overcome it.

Key words: regime, administrative-legal method, administrative-legal regime.

Серед дискусійних питань теорії адміністративного права проблема змісту правового режиму адміністративного права є однією з найменш досліджених. Проте саме правильне розуміння змісту правового режиму адміністративного права дає можливість логічного пояснення змісту деяких інших категорій теорії адміністративного права, наприклад, пояснення характерних ознак адміністративно-правових відносин.

Корінь проблеми, на нашу думку, полягає у тому, що часто помилково ототожнюються дві різні за змістом наукові категорії: «метод адміністративного права» та «адміністративно-правового режиму». При цьому плутанину в проблему рівною мірою вносять як теоретики права, так і представники галузевої науки адміністративного права.

Як відомо, терміном «метод» найчастіше позначають спосіб досягнення певної мети,

вирішення конкретного завдання. Описати метод правового регулювання означає розкрити його (правового регулювання – Ю.Ч.) технологію, охарактеризувати інструменти, за допомогою яких здійснюється правове регулювання та способи їх використання.

У правовій науці поняття «правовий режим», як правило, застосовується для характеристики способу юридичного впливу. Таке призначення правового режиму визначає його споконвічну схожість з поняттям «метод правового регулювання». З урахуванням цих особливостей зрозуміло, що без розмежування змісту зазначених категорій дослідження правової термінології у межах статті не можна вважати повним і всебічним.

Перш ніж розглядати поняття «адміністративно-правий режим», видається необхідним визначити, що включається до термінів «режим», «правовий режим» та «адміністративно-правовий режим», оскільки між ними існує діалектичний взаємозв'язок загального, особливого та одиничного (окремого – Ю.Ч.), але, як